

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות
בענייני חושן משפט

גיליון קס"ד, תשפ"א

משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

פרץ את מחסן חברו ובאו גנבים וגנבו

השבת בשכונתה. הטלפון שלו היה מנותק וראובן החל לחשוב מה לעשות. הוא נזכר שראה לאחורונה את אחד מילדיו של שמעון קופץ מחלון קטן שהתברר כחלון המחסן והחליט לכדוק האם הדלת ניתנת לפתיחה מבפנים. שמעון אישר לו לפתוח את המחסן ולקחת את המיטות ולכן הרשה לעצמו להזיז את הריקט שאטם את החלון הקטן, השתחל פנימה וקפץ אל רצפת המחסן.

כשניגש לדלת התברר שהיא נעולה ואין אפשרות לפתחה מבפנים. כשהבין שאי אפשר להעביר את המיטות דרך החלון שדרכו נכנס, חשב לצאת דרכו בחזרה אך גילה שרצפת המחסן נמוכה במעט מהרצפה החיצונית וקשה מאד להגיע בחזרה לחלון. הוא נעול במחסן, השעון מתקתק ומשפחתו אינה יודעת היכן הוא. בלית ברירה, החליט לפצות את שמעון לאחר השבת על הנזק שהוא עומד אולי לגרום לו ולפרוץ את המנעול. הוא מצא מוט מתכת והכה במנעול עד שפרץ אותו, הוציא את המיטות וסגר בעדינות את הדלת כך שתיראה סגורה.

לאחר שניסה שוב להשיג את שמעון בטלפון ולדווח לו על המקרה, ללא הצלחה, עלה לביתו עם המיטות והמשיך בהכנות לשבת שעברה על כל המשפחה בטוב ובנעימים. עד ש... כשחזר ראובן בבוקרו של שבת מבית הכנסת, מצא התגודדות בכניסה לחדר המדרגות. מדבריהם הנרגשים של השכנים מתברר שמישהו, יחיד או רבים, שברו את מנעול המחסן של שמעון, שהגיע לביתו רגלית מהשכונה הסמוכה רק בשעת ליל מאוחרת, ורוקנו את תכולתו. וכל זה נעשה

משפחתו של ראובן ידעו הכל, ההורים במקום הראשון. ולכן, שכשהודיעו הוריו בבוקרו של ערב שבת חנוכה, מהיום להיום, שהסתדר להם השנה לשבות את שבת החנוכה אצל ראובן בנס הבכור, ברור היה להם ולו שיתקבלו בשמחה רבה ובחיוך רחב, מלא שיר ושבת.

מיד לאחר שהונחה שפופרת הטלפון היה ברור שבניגוד לפעמים קודמות שבהן ניתן היה להתארגן מראש ולסדר להורים דירה מרווחת לשינה, כזו שאליה יוכלו לפרוש לכשירצו במהלך השבת, בפעם הזו לא יהיה אפשר למצוא דירה כזו בשל קוצר הזמן והם יזכו לארח את הסבא והסבתא האהובים בביתם ממש. אחד הילדים של ראובן נרתם לעזרה ונשלח לנקוש על דלת שכנו וירידו שמעון כדי לשאול ממנו שלוש מיטות מתקפלות שהיו ברשותו. כך יוכל לארח את הוריו כראוי בחדר השינה והילדים יישנו בסלון במיטות שייפתחו לאחר הסעודה. האור סודר על ידי שעון.

שמעון הסכים בשמחה ואמר לילד למסור לאביו שהוא יכול לקחת את המפתחות למחסן החדש שכנה בקומת המחסנים של הבניין, שם נמצאות המיטות, ולקחתן. הוא עצמו לא יוכל להתעסק בכך מאחר שהוא נוסע עם משפחתו לשכונה סמוכה לקראת סעודת ליל שבת אצל בנו ויחזור רק בשעה מאוחרת בליל שבת.

כשעלה בצהריים לקחת את המפתח מביתו של שמעון, התברר שככל הנראה זה האחרון הקדים ממש לצאת לבית בנו, כנראה לא רצה לנוע ברכב בשעות הסמוכות לכניסת

בשבת. בני עוולה שכאלו. שמעון שהספיק להציץ לתוך המחסן וגילה שכל כלי הפסח שלו ועוד כמה חפצים יקרי ערך נעלמו ואינם, ניגש לראובן ואמר לו: הנה בזכותך ניצלו לפחות המיטות...

שמעון הנבוכר השיב לו דברים כהווייתם: מאד לא נעים לי, אבל ה'פירותיהם בעולם הזה' של מעשיי, לא היו רק הצלת המיטות אלא כל הגניבה כולה. הוא סיפר על שנעל במחסן זמן קצר לפני שבת, שבר את המנעול במחשבה לשלם עליו, וכנראה הגנב שעבר שם באישון ליל שבת, פתח פתוח מצא לפניו וכבר אמרו: 'פרצה קוראת לגנב'.

סיכמו השניים לגשת מיד לאחר ערכית של מוצאי שבת קודש לבית ההוראה ולכרר כיצד עליהם לעשות לפי דין תורה: האם על ראובן לשלם לשמעון על כל תכולת המחסן, שכפי שמתברר הייתה שוכנת בו לבטח לולא מעשיו של ראובן.

בשבת. בני עוולה שכאלו. שמעון שהספיק להציץ לתוך המחסן וגילה שכל כלי הפסח שלו ועוד כמה חפצים יקרי ערך נעלמו ואינם, ניגש לראובן ואמר לו: הנה בזכותך ניצלו לפחות המיטות...

שמעון הנבוכר השיב לו דברים כהווייתם: מאד לא נעים לי, אבל ה'פירותיהם בעולם הזה' של מעשיי, לא היו רק הצלת המיטות אלא כל הגניבה כולה. הוא סיפר על שנעל במחסן זמן קצר לפני שבת, שבר את המנעול במחשבה לשלם עליו, וכנראה הגנב שעבר שם באישון ליל שבת, פתח פתוח מצא לפניו וכבר אמרו: 'פרצה קוראת לגנב'.

סיכמו השניים לגשת מיד לאחר ערכית של מוצאי שבת קודש לבית ההוראה ולכרר כיצד עליהם לעשות לפי דין תורה: האם על ראובן לשלם לשמעון על כל תכולת המחסן, שכפי שמתברר הייתה שוכנת בו לבטח לולא מעשיו של ראובן.

ב. מחלוקת האחרונים לגבי כלים שנלקחו לאחר פריצת הגדר

אך גם לדעת הראשונים המחייבים את הפורץ על אובדן הבהמה שיצאה ואבדה, נחלקו האחרונים אם כך הוא הדין לגבי כל נזק שהתאפשר בעקבות הפריצה, או רק בבהמה שדרכה לצאת מאליה כאשר הדבר מתאפשר לה, דווקא אז אנו מייחסים את הנזק שבאובדנה למי שאיפשר לו להתרחש, כשפרץ את הגדר, אבל בכלים וכדומה שהיו מעבר לגדר ונגנבו לאחר פריצתה בידי גנבים, אין הגניבה טמונה במעשהו של הפורץ את הגדר, והיא רק איפשרה לגנבים לבוא ולעשות מעשה, ולכן יתכן שגם לפי ראשונים אלו יש לדון את גניבת הכלים כגרמא בעלמא של פורץ הגדר.

כך נקט המהרש"ל בים שלמה (בבא קמא פרק ו סימן ג) שאחרי שהביא את שיטות הראשונים כתב שכל זה הוא במי שפתח הדלת ויצאה הבהמה ונאבדה, אבל מי שהיה לו חדר מלא פירות ובא אחר ופתח הדלת או פרץ הכותל ובאה בהמה ואכלה את הפירות, בזה בוודאי אינו אלא גרמא בנזיקין ואינו נחשב שעשה הפורץ את הנזק בגוף הפירות. ודווקא כשפורץ בפני בהמה שדרכה לצאת וללכת לאיבוד, נחשבת הפריצה כנזק בגוף הבהמה. אבל לגבי פירות, פריצת הדלת אינה נחשבת גורם לכך שנכנסו אנשים לבית הפורץ ולכן נחשב הדבר כגרמא בעלמא וחייב רק בדיני שמים.

ואולם, אם פרץ את הגדר כך שנגלו הפירות או הכלים לצד רשות הרבים, בזה הוא כמי שהוציא את הפירות או הכלים לחוץ, ואפשר לייחס את גניבתם ישירות למעשה הפריצה ולכן יהיה חייב.

כדבריו מצאנו גם בשו"ת מהרש"ם (חושן משפט סימן ססה) שלפניו הובא משפטם של שבתאי ויצחק, שני חייטים שהיו להם שתי יריעות בגדים בשותפות. היריעות היו מונחות בחנותו של יצחק, ושבתאי לקח מיצחק את המפתחות כדי שיוכל למכור את היריעות, אבל הזהיר אותו שלא יפתח את החנות לבד אלא בנוכחותו של אחיו של יצחק. למעשה, לא רצה שבתאי להמתין לאחיו של יצחק ופתח את החנות ומכר את היריעות לבדו.

עיקרי הנושא בהלכה

א. מחלוקת הראשונים בפורץ גדר בפני בהמת חברו ואבדה

מאחר וברור שראובן יצטרך לשלם לשמעון את דמי המנעול ששבר, הדיון שלפנינו יתמקד בשאלת חיוביו של פורץ גדר לשאת בתוצאות מעשיו.

סוגיית הגמרא הידועה בתחילת פרק הכונס (בבא קמא נה:): מונה בין דוגמאות המקרים של דין 'גרמא בנזיקין' גם את הדוגמה הזו: "הפורץ גדר בפני בהמת חברו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים". הגמרא מבררת אם מדובר בקיר שהיה חזק או בכותל רעוע, וקובעת שאם היה מדובר בקיר חזק ותקין, ודאי היה חייב גם בדיני אדם, אלא מדובר בכותל רעוע.

שיטת רש"י (וראו גם תוס' שם ד"ה אילימא) שהגמרא מתייחסת רק לנזק שגרם הפורץ לכותל עצמו, שאם היה כותל חזק ושברו, ודאי חייב לשלם עליו, ורק בכותל רעוע העומד לסתירה, אין שבתו נחשבת לנזק ולכן פטור עליו. לגבי עצם הנזק שעשתה הבהמה, אומר רש"י, מפורש כבר במשנה (שם) שבפרצוה ליסטים ויצאה והזיקה פטור ורק בהוציאוה ליסטים בידיים חייבים הליסטים.

אך התוספות במסכת סנהדרין (עו. ד"ה בנזיקין) הסתפקו שיתכן לומר שמה שמבואר במשנה שפטורים כשלא הוציאוה, היינו על נזקים שחוללה הבהמה אחר כך לאחרים, שבזה אינו נחשב למעשה נזק בידיים של הפורץ וכפי גררי מעשה בידיים שנתבאר בו סימן שפו סעיף א, אולם על מה שיצאה הבהמה עצמה ואבדה, זה כבר נחשב לתוצאה ישירה של מעשה הפריצה, ועל זה יש מקום לומר שיהיה חייב אף בדיני אדם.

נמצא שנחלקו רש"י ותוספות, שלדעת רש"י פטור על

להבית יצחק נזקק שם לשאלתו של רבי זאב וולף המר רב"ד סטריי אודות שני שותפים בדירה שאין בה כדי חלוקה ורוצה אחד להשכיר את חלקו, דא עקא שלפי חוקי המסים באותה מדינה, כאשר חלק מהדירה מושכר משלמים מס על כל הדירה, ולכן טוען השותף השני שברצונו למנוע משותפו להשכיר את חלקו אלא אם ישלם לו על הנזק של המס שיושת עליו. הראשון מסרב וטוען שמתור לו להשכיר את חלקו למי שירצה.

הבית יצחק שולל את האפשרות שהדין בזה דומה לשותפים שאחד מהם מסרב לגדור את חלקו, כי גם לפי המחייב שם, טעם החיוב הוא שהחצר צריכה להיות גדורה ואין לו למנוע זאת. מה שאין כן בדירה, היא עומדת להשכרה ועל דעת כן נשתתפו, ולכן גם במקרה שאחד לא מוצא שוכרים או לא רוצה להשכיר את חלקו, אינו יכול למנוע מן השני להשכיר את חלקו, אף שלפי חוקי המס יביא הדבר לכך שיצטרכו שניהם לשלם מסים על חלקם בדירה. הוצאה זו נידונה ככל דבר המוכרח לשני השותפים ואי אפשר לאחד לתקנו לבדו בלי השני, שהדין מכואר בנתיבות המשפט (סימן קעז סק"ג) שחייב גם השני לשלם את חלקו בהוצאות, ואינו יכול לומר שאינו מעוניין.

הוא מביא את תשובת הרא"ש (כלל ה סימן ג) שהתיר לראובן לבנות מחיצה בתוך מקומו שבבית הכנסת אף שהדבר גורם לשינוי באיכות המקום של שכנו שמעון, כי אדם הבונה בתוך שלו להשביח נכסיו ואינו מזיק לגוף ממון חברו, לא הצריכוהו חכמים להרחיק אף שבפועל מפחית הוא מרמי מקומו של חברו ונראו מה שנתבאר בעיקר דין זה במכתלי בית הדין (חלק ב סימן יט). וביאר הבית יצחק שהרא"ש בזה הולך בהתאם לשיטתו שמי שלא גרר את חלקו, אף שהיה חייב בכך אינו חייב על הבהמה שניזוקה ממילא, ולדעת הרמ"ה כל שגורם להפסיד ממון חברו, אפילו בעקיפין, גם כן חייב. וכאמור לעיל.

ד. משמעות דברי החזון איש שחייב על כניסת הגנבים

החזון איש (בבא בתרא סימן א סק"ג) בבואו ליישב שיטת הרמ"ה מקושיית הטור מפורץ גדר בפני בהמת חברו, כתב שאולי דעת הרמ"ה שכשמעביר גנב דרך חצרו נחשב כמזיק בידיים, וכמו מסור שמוסר נכסי חברו לעכו"ם, ולכן חייב. וסברא נוספת, שאולי דווקא בבהמה, שלגביה קיימת הסברא ש'ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו' ופחות מוכרח הוא שתצא ותאבד, דווקא לגביה אנו אומרים שהפורץ את הגדר פטור כי הנזק אינו כה ודאי. אבל אם התברר שהפריצה פתחה פתח שאיפשר לגנבים לגנוב, אפשר לומר שזו פשיעה גדולה יותר ויהיה חייב גם אם נפטור אותו במקרה של אובדן הבהמה. מדברי החזון איש מבואר לכאורה שבמקרה כמו זה שלפנינו אם סגר את הדלת באופן שלא היה ניכר שהיא אינה נעולה גם להרמ"ה פטור, אך אם לא סגר כלל את הדלת הרי שזה בבחינת פרצה הקוראת לגנב ויש סברא להחמיר יותר מאשר בבהמה שיצאה ואבדה מחמת הפריצה שלו.

כשהגיע יצחק לחנות גילה שנגנבה ממנה חתיכת בגד משי. כעת הוא תובע את שבתאי על שפתח את הדלת בלי הסכמתו שלא בנוכחות אחיו. שבתאי מצדו טען שלא היו דברים מעולם, ואף הביא עד אחד שביקש בעצמו לרכוש מיצחק את אותו בגד משי ויצחק אמר לו שהוא בביתו ורק אחרי שלא מצאו בביתו אמר שהיה בחנות ושגנבו אותו.

הספק שהובא אל פתחו של המהרשד"ם היה בהנחה שיצחק נחשב כטוען טענת ברי, ושבתאי כטוען טענת שמא שדיעתו לגבי הימצאות חתיכת המשי אינה ברורה לחלוטין, מכל מקום יש להסתפק האם הוא נחשב כאומר "איני יודע אם פרעתי" אך חזקת החיוב קיימת, או כאומר "איני יודע אם נתחייבתי" כל עיקר. דין אחד טען שבוודאי הוא כאומר "איני יודע אם נתחייבתי", ודין אחר, רבי יוסף, הסתפק בדבר.

המהרשד"ם השיב שאף ששבתאי עשה שלא כדין במה שלא המתין כמסוכם לבואו של אחיו של יצחק לפני פתיחת דלת החנות, מכל מקום אין כאן מעשה המחייב. שמאחר שגם אם נקבל את דברי יצחק שבגד המשי היה בחנות, אפשר שנגנב על ידי גנבים שנכנסו לחנות לאחר שפתח אותה שבתאי בעת שהיה עסוק עם קונה היריעות. ומאחר שהפורץ גדר בפני כלים של חברו שאין דרכם ללכת מאליהם אינו נחשב כמזיק בידים, ואפילו לשיטת הרמ"ה הרי זו לכל היותר גרמא בנוזקין.

ולכן מאחר שיצחק אינו יכול לטעון ברי שהגניבה נעשתה בידי שבתאי עצמו, שאז היה מחייבו שבועת היסת, אינו חייב אפילו שבועה ואי אפשר לחייבו גם אם נקבל את דברי יצחק שחתיכת המשי האבודה הייתה באותה שעה בחנות.

מדבריו עולה כפי שהבאנו מן הים של שלמה, שכשכאוב גנבים למקום הפרוץ ונטלו כלים, אינו אלא גרמא ואינו חייב לשלם בדיני אדם.

ג. שיטת הרמ"ה שמסתבר לחייב על מעשי הגנבים

הרמ"ה (בבא בתרא פרק א סימן יח) דן במקרה שבו היה ראובן חייב לגדור בין השטח שלו לשטח של שמעון, והזהירו אותו לגדור והוא לא גרר, ובאו גנבים דרך אותו מקום שהיה אמור להיות גדור וגנבו דברים משמעון. ופסק שבמקרה כזה ראובן חייב לשלם לשמעון שנחשב שגרם בידיו להפסד ממון חברו, אף על פי שלא עשה מעשה. וכפי שמצאנו לגבי מחיצת הכרם שנפרצה למקום התבואה, ואמר בעל התבואה לבעל הכרם שיגדור את כרמו כדי שלא ייאסר הכל ככלאים, ולא גרר, שנחשב לדינא דגרמי וחייב. נמצא שדעת הרמ"ה שהחיוב לגדור מייחס את הנזק שנעשה מחמת אי-הגידור למי שהיה חייב לגדור.

כנגד שיטה זו הביא הטור (סימן קנז סעיף ו) את דעת הרא"ש שפוטר, וכתב שהרי אפילו בפורץ גדר בפני בהמת חברו בידים פטור מדיני אדם על הבהמה ואין זה גרמי אלא גרמא. כל שכן במי שלא פרץ רק היה חייב לגדור, וישב ולא עשה, וכתב הבית יצחק (ח"מ סימן מ) ששאלה זו בוודאי אינה קשה על הרמ"ה, שהרי לשיטתו אכן חייב על הבהמה עצמה, וכפי שנתבאר לעיל.

'כעוכלא לדנא', דשאני התם דהיזק כלאים ברי כשנפרצה, אבל גנבים מאן לימא לן דאתי, ויותר ברי הוא הויקא דפורץ גדר בפני בהמת חברו". בנתיבות המשפט הבין שדברי הש"ך נסובים על החיוב לגדור, והקשה שחיוב זה תלוי במה שההיזק הוא בבחינת 'גירי דליה' ולא בנידון של 'ברי הויקא', אולם בחזון איש (שם) כתב שהש"ך דן בשאלת החיוב לשלם את הגניבה אם לא גדר, וזה תלוי בסיכויי הגניבה וב'ברי הויקא'. העולה מכל האמור הוא שהלכה פסוקה היא לפטור את ראובן על הנזק שאירע מחמת גניבת הגנבים במחסנו הפרטי של שמעון, אף שכל הגניבה התאפשרה רק בגלל פריצת המנעול על ידו, כיון שחזר לסגור את הדלת כאילו היא נעולה, ונראה שבאופן זה לכולי עלמא אין נחשבת הגניבה לברי הויקא, ואין לחייבו בדיני אדם לשלם על החפצים שנגנבו.

וזה דבר המשפט

• הפורץ גדר בפני חפציו של חברו, ובאו גנבים וניצלו את הפרצה וגנבו את החפצים, לדעת הרמ"ה חייב לשלם ואינו נחשב לנזק של גרמא לחוד, אך לדעת הרא"ש פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים, שאין מעשהו נחשב אלא גרמא בניזקין בעלמא. ונראה שגם לדעת הרמ"ה היינו דווקא בפרצה גדולה שלאורך זמן גורמת כמעט בוודאות לגניבה, אך בפרצה קטנה שאינה ניכרת כל כך, אפילו אם יארע מזה גניבה לכסוף נחשב רק כגרמא ופטור. הב"ח מכריע כדעת הרמ"ה, והש"ך כדעת הרא"ש.

• בנידון שלנו שראובן סגר את הדלת באופן שהיה נראה שהדלת נעולה, אין הפרצה כל כך גורמת לגנבה כדי שנחשיב את הפרצה כברי הויקא, ולכן לדברי הכל יהיה פטור בדיני אדם.

וליישב את דבריו עם דברי היש"ש ומהרשד"ם שכתבו שהפרצה גורמת יותר לאבדה מאשר לגניבה, וכתבו שלכן חייב על אבדת הבהמה ופטור על הגניבה, נראה לחלק בין פרצה לזמן קצר שאין הגנבים מספיקים לדעת ממנה ולגנוב בעקבותיה, שאז החשש לאבדת הבהמה מצוי יותר שהרי די בזמן מועט כדי שהבהמה תצא, לבין פרצה שמתקיימת לאורך זמן שאז החשש מגניבה נעשה מצוי ביותר, והשכן שלא גדר נחשב כמזיק וחייב.

ה. הכרעת הפוסקים בנידון

בבית יוסף (סימן קנה ס"ק יד) הביא את שיטת הגאונים ששכן חייב לגדור את חורבתו כדי שלא יעברו ממנה גנבים לחצר חברו, ואולם הקשה על כך שהרי הגנבים באים מעלמא ולמה יתחייב בעל החצר להוציא הוצאות על הרחקת הגנבים מחורבתו. בדרכי משה מציין שם למחלוקת הנזכרת של הרמ"ה והרא"ש האם מקרב גנבים לחצר חברו חייב לשלם. ויש לשים לב שיש כאן שני נידונים שונים, אחד האם השכן חייב בהוצאות עבור הגדר שמונעת את הגנבים, שלפי דעת הבית יוסף אינו חייב בגדר זה כלל. ומחלוקת שניה היא האם כאשר לא גדר חייב לשלם על נזק הגניבה, שדעת הרא"ש היא לפטור בזה וכשם שפטור על יציאת הבהמה לאחר הפירצה.

הרמ"א (סימן קנה סעיף מד) הביא את דברי הגאונים שכתבו שחייב לגדור, וכתב שיש חולקים (הבית יוסף), וסיים: 'וכן אם לא גדרה ונעשה לו היזק, פטור מלשלם לדברי הרא"ש'. הרמ"א לא מזכיר בפירושו בתחילת דבריו את שיטת הרמ"ה שאם יארע גניבה חייב גם לשלם, ובסוף דבריו מביא את דברי הרא"ש שאם יארע גניבה פטור, ומשמע שבא להכריע נגד דעת הרמ"ה. עם זאת, יתכן שכוונתו רק לומר שלהרא"ש פטור, וכפי שכתב בפירושו 'שפטור מלשלם לדברי הרא"ש' (וכן משמע בבאור הגר"א שם ס"ק קל; ובערוך השולחן שם סעיף לח. ראה עוד בבאור הגר"א סימן שצו סק"י לגבי שיטת הרמ"א שם שהביא גם את שיטת הראב"ד לגבי נזקי הבהמה וגם אח"כ בשם י"א את שיטת הסוברים לפטור על הבהמה עצמה. וראה עוד בערוך השולחן שם ס"ח).

בב"ח (סימן קנז ס"ק ה) כתב להכריע לדינא כדעת הרמ"ה שחייב גם לשלם אם יזיק, והביא ראיה ממחיצת הכרם שנפרצה. אך הש"ך (סימן קנה ס"ק כב) דחה דבריו: 'ובעיני ראייתו

מודעה רבה לאודייטא

ניתן להשיג את הספר 'מכתלי ביה"ד' כרכים א' וב', ובו עשרות פסקי דין נבחרים מהתוך המהדר בדיני ממונות הלכה למועשה. מוגשים בשפה ברורה השווה לכל נפש.

בטל': 1800-22-55-66

